

Wetenschapswinkel

Samenvatting van het jaarverslag van de Wetenschapswinkel 2012 - 2013

WAGENINGEN **UR**

For quality of life

De krimp van Kloosterburen

Een project van de Wetenschapswinkel zorgde ervoor dat Alterra krimpende regio's op de onderzoeksagenda heeft weten te houden. 'De provincie Groningen heeft meebetaald aan dit project en is erg geïnteresseerd in de resultaten.'

Kloosterburen, in het noorden van Groningen, ligt in een regio met een krimpende bevolking. Steeds meer voorzieningen verdwijnen en een aantal bewoners zoekt hun heil elders. Een jaar of tien geleden staken bewoners de koppen bij elkaar en bedachten een plan om hun dorp nieuw leven in te blazen. Samen willen ze kleinschalige zorg in hun dorp combineren met onder andere het behoud van cultuurhistorie, recreatie en de productie van streekproducten rond het oudste kloosterterrein van Groningen.

De provincie Groningen heeft meebetaald aan dit project

Een droomproject voor een dorp in een krimpgebied zou je zeggen. Het belandde ook op de lijst met tien beste plannen tegen krimp van de provincie. Toch is het na tien jaar niet gelukt om het plan van de grond te krijgen, ondanks lof van de provincie Groningen en het ministerie van Binnenlandse Zaken die krimp hoog op de politieke agenda hebben staan.

Bas Breman begeleidde de initiatiefnemers samen met Albert Aalvanger van de leerstoelgroep Strategic Communication. Het project werd gefinancierd door de Wetenschapswinkel en de provincie Groningen. Breman: 'Je zou denken dat dit heel snel van de grond moet kunnen komen. Krimp is een belangrijk thema in de regio, en de provincie wil burgerinitiatieven graag ondersteunen. Maar er zijn ook veel tegenkrachten. Denk aan gemeenten en zorginstellingen. Er is een beleid om bijvoorbeeld de zorg

in de regio verder te concentreren, om versnippering van voorzieningen tegen te gaan. Dat staat haaks op het idee van kleinschalige zorg in dit initiatief.'

Wageningse studenten bezochten het dorp om te onderzoeken hoe het plan toch vlot te trekken is. Een van de studentengroepen peilde de stemming in het dorp, en stuitte op een ander probleem: bij een groot deel van de bevolking bleek na een goede start het enthousiasme wat te zijn ingezakt. Het initiatief dreef op een relatief kleine groep mensen, voor een groot deel 'import' Kloosterburenaren; de oude garde was afwachtend. Breman: 'Wij hebben erop gewezen dat ze zonder de steun van de rest van het dorp te weinig draagvlak hebben om de provincie en de gemeente te overtuigen. Daarom werkt het burgerinitiatief nu ook aan lokaal draagvlak.'

Voor Wageningen UR is Kloosterburen volgens Breman een voet tussen de deur bij een belangrijk beleidsthema. Het voormalige ministerie van LNV had veel aandacht voor het thema, maar na de fusie met Economische Zaken is het krimp dossier verhuisd naar Binnenlandse Zaken. 'Een departement waar wij van oudsher de deur niet platliepen.' Voor Alterra betekende het dat 'krimp' uit de portefeuille dreigde te verdwijnen. Breman: 'Het is mooi dat we dankzij de Wetenschapswinkel toch kennis en ervaring bij een heel concreet initiatief rondom dit actuele thema kunnen opdoen. De provincie Groningen heeft meebetaald aan dit project en is erg geïnteresseerd in de resultaten.' En wie weet, leveren de oude contacten bij het oude moederministerie ook nog wat op. Zo is krimp in de Achterhoek bijvoorbeeld een probleem voor oudere boeren die hun bedrijf willen beëindigen. Veel van hen hadden plannen om woningen te bouwen op hun erf. Voor veel boeren is dat de belangrijkste poot onder hun pensioenplan. Nu gemeentes krimp voorzien in de toekomst, willen ze liever geen vergunningen meer verlenen voor nieuwbouw op boerenerven. 'Ik heb begrepen dat EZ daarom wellicht toch weer iets met krimp wil.'

'Mensen zijn het zat om speelbal te zijn van bedrijven en overheden'

Frank van Bussel is directeur van Koninklijke Nederlandse Heidemaatschappij (KNHM) en werkt regelmatig samen met de Wageningse Wetenschapswinkel. Volgens Van Bussel sluit de Wetenschapswinkel aan bij één van de belangrijkste maatschappelijke trends: de opkomst van de zelfbewuste burger.

Jullie hebben een jaarbudget van ruim 2 miljoen euro. Waar komt dat geld vandaan?

'De KNHM is een vereniging met een ideële doelstelling. Wij willen bijdragen aan het verbeteren van de leefomgeving. In verleden gaven we vooral kleine subsidies. Nu proberen we minder versnipperd te werken en concentreren we ons op het steunen van burgerinitiatieven. Wij beheren een vermogen dat voor zeventig procent bestaat uit aandelen Arcadis. Het rendement van dat vermogen gebruiken we voor onze activiteiten. In elke provincie hebben we vrijwilligers. Zij helpen bijvoorbeeld burgerinitiatieven die tegen een gemeente aanlopen. We bellen bijvoorbeeld met de wethouder, vaak helpt dat. Bij een technische vraag hebben we de mogelijkheid om expertise van Arcadis in te schakelen. Wij betalen dan veertig procent van de kosten, Arcadis betaalt een zelfde deel en de medewerker die erin duikt draagt twintig procent bij in de vorm van eigen tijd. Medewerkers zijn er bijna altijd voor te porren; aan de keukentafel van zo'n burgerinitiatief kom je op nieuwe ideeën en doe je waardevolle contacten op.'

Lijken jullie op de Wetenschapswinkel van Wageningen UR?

'Er zijn verschillen, maar de filosofie van de Wetenschapswinkel komt erg overeen met die van ons. We willen allebei burgers ondersteunen. Pas geleden hebben wij bijvoorbeeld mensen uit Maarheeze meegenomen naar Erp om te laten zien wat de Wetenschapswinkel daar heeft gedaan voor een burgerinitiatief over een rondweg om het dorp. De overheden hebben daar tien jaar zonder resultaat gepraat, en nadat de Wetenschapswinkel de juiste mensen bij elkaar had gebracht was het binnen een jaar gepiept. Er is soms wel verschil in aanpak. Wij zijn wat praktischer, de Wetenschapswinkel is wat beschouwelijker. Dat past bij de organisaties waar we mee samenwerken. Arcadis is een andere organisatie dan Wageningen University.'

Jullie beschikken over eigen geld, Wageningen UR moet fondsen vrijmaken om de Wetenschapswinkel te financieren. Waarom zou een kennisinstelling dat moeten doen?

'Er moet niets, maar ik zou het zeker blijven doen. De Wetenschapswinkel sluit heel goed aan bij belangrijke maatschappelijke trends. De overheid trekt zich terug en verwacht dat burgers het gat vullen. Sommige mensen zijn heel goed in staat om voor zichzelf op te komen. Die organiseren zich om hun eigen energie op te wekken of een supermarkt overneemt te houden in het dorp. Internet stelt die mensen in staat om veel kennis binnen te halen, en hoogopgeleide babyboomers hebben bijvoorbeeld ook nog eens de tijd om zich in te zetten voor een initiatief. Aan de andere kant zijn er ook wijken of dorpen waar die capaciteiten ontbreken. Dat is een belangrijk vraagstuk, waar de Wetenschapswinkel middenin zit. Mensen zijn het zat om speelbal te zijn van grote bedrijven en logge overheden. Ze willen niet langer steeds hogere zorgpremies betalen voor onpersoonlijk kille zorg door grote instituties. Ze willen zelf kinderopvang organiseren of de mogelijkheid hebben om het groen in de wijk te beheren. Als je een instrument hebt dat bovenop die nieuwe ontwikkelingen zit, zou ik daar zuinig op zijn.'

KNHM en Arcadis

In 1888 is de KNHM opgericht voor het ontwikkelen van landbouwgronden, het herbebossen van zandgronden en het verbeteren van werkgelegenheid. In 1972 splitste het commerciële Arcadis af, en ging de KNHM als ideële vereniging door.

113

(Aan)vragen

55

Maatschappelijke organisaties

44

Projecten

Boost voor duurzame energie

In Helmond heeft een Wetenschapswinkel-project een boost gegeven aan energiebesparing en gebruik van duurzame bronnen.

Een twintigtal partijen, van bedrijfsleven tot gemeente, hebben in januari het Helmonds Energieconvenant getekend. Ze spreken daarin af om de komende drie jaar tien procent energie te besparen of duurzaam op te wekken, vergeleken met 2012.

Dat de partijen elkaar gevonden hebben, is mede te danken aan de EnergieClub Helmond Regio, een club actieve zestigplussers. 'We vonden dat er te weinig werd gedaan aan duurzame energie en energiebesparing.

We willen onze kleinkinderen graag een gezondere wereld nalaten. Veel van ons hebben een technische achtergrond, maar we doen dit als vrijwilligers.

Omdat we hier geen zakelijke belangen in hebben en onafhankelijk zijn, kunnen we als gangmaker optreden', licht Noud de Loos van de ECHR toe.

De heren vroegen zich af wat er nodig was om de regio Helmond CO₂-neutraal te maken, en riepen daarbij de hulp in van de Wetenschapswinkel.

contact gelegd om mankracht te leveren om dit verder te ontwikkelen, met financiering van de bedrijven die er aan mee gaan doen. 'Er zijn grote industriële bedrijven op het industrieterrein Zuid-Oost', vertelt De Loos, 'waaronder grote vleesverwerkers, een bedrijf uit de keramische sector, transportondernemingen, glastuinbouw en afvalverwerkers. Voor het project is

'Het platteland moet een rol spelen in de energievoorziening van de stad'

De onderzoekers van Wageningen UR concludeerden dat er in de regio veel mogelijkheden zijn om duurzame energie te produceren, en dat die mogelijkheden effectiever zijn te benutten door bestaande initiatieven te koppelen. Eigenlijk is er een gebiedsplan voor de lange termijn nodig, met aandacht voor alle vormen van energieopwekking en -opslag en gebruik van restwarmte.

Maar het resultaat is breder. Doordat de ECHR tijdens het project veel nieuwe contacten moest leggen, groeide hun netwerk en ontstond meer draagvlak voor hun ideeën. Ook gingen bedrijven die bezig zijn met mestvergisting het belang van samenwerking inzien. De ECHR inspireerde verder de manager van het Helmondse bedrijventerrein tot het convenant, en fungeert daar nu als 'kennistank'. Tot slot is de groep bezig een project op te zetten dat moet resulteren in een compleet warmtenet, met boringen naar aardwarmte, aansluiting op biomassacentrales, uitwisseling van restwarmte, koppeling met de glastuinbouw en warmte-koude opslag op het industrieterrein. Met de TU/e is

al een eerste energiescan uitgevoerd, in opdracht van de provincie Noord-Brabant, Milieudienst SRE en de convenantpartijen. Uiteindelijk hopen we alle gemeenten in de regio bij het initiatief te betrekken. Het platteland moet een rol spelen in de energievoorziening van de stad. Onder meer via mestvergisting, productie en vergisting van biomassa en een beter gebruik van warmte en digestaat; alles wat bijdraagt aan een CO₂-neutrale energievoorziening.'

Het Wetenschapswinkelproject heeft Wageningse onderzoekers laten zien dat in ons land mestgisting alleen perspectief biedt in gebieden met contracten tussen allerlei sectoren, aldus Nico Verdoes die vanuit Livestock Research bij het project betrokken was. Bij Alterra meldde zich nog een bedrijf met een mogelijke onderzoeksvraag, geïnspireerd door het werk van de ECHR. Ze wilden graag meer weten over de kansen om een chemische stof uit varkensdrijfmest te halen die bij vrachtwagens de NO_x-emissies verkleint. Nu wordt het geïmporteerd uit Azië. Of het inderdaad gaat leiden tot een eerste deskstudie, wordt dit najaar duidelijk.

35

Studenten-
onderzoeks-
verslagen

11

Rapporten

120

Media-aandacht

Bijzondere bagage

Jorrit Noordhuizen [1986] verzamelde als student veel extra kennis en ervaring in projecten van de Wetenschapswinkel. Het leidde tot een baan bij Karres en Brands landschapsarchitecten én een eigen bedrijf, Atelier Scope.

Het gevoel 'dit ligt ons wel' kwam op de laatste avond van het project in Renkum, drie jaar geleden. Met studiegenoot Inge Kersten en bewoners had hij samen met bewoners een nieuw ontwerp gemaakt voor een kaal stenen plein in het dorp Renkum; veel groener en met zitgelegenheid en speelruimte. 'Het was een bijzonder gevoel, op die laatste bijeenkomst met iedereen waar we mee hadden samengewerkt: dit kunnen we en moeten we vaker doen.' Het werd het begin van Atelier Scope, een ontwerp bureau dat hij samen met Kersten heeft en waar nog drie jonge Wageningse afgestudeerden bij zijn aangehaakt.

Kersten en Noordhuizen waren bij de Wetenschapswinkel gaan kijken omdat ze graag meer wilden leren over de sociale aspecten van het ontwerpen. 'We misten dat in

omdat het ging om hoe mensen het ontwerp ervaren, hebben we daar veel tijd ingestoken. En trokken daar profijt van: het creëerde draagvlak en zorgde dat het ontwerp stoelde op hoe het plein wordt gebruikt en door wie. Ook dat hoort bij de essentie van ons vak: zorgen dat je ontwerp cultureel duurzaam is en langer dan enkele jaren waarde heeft.' Binnen een jaar werkten de studiegenoten aan nog twee Wetenschapswinkelprojecten mee, waar ze voor gevraagd werden vanwege hun ervaring met ontwerpen en bewonersparticipatie. Het vormde Noordhuizen als landschapsarchitect, ook vakinhoudelijk: 'Ik heb ervan geleerd dat ontwerpen niet alleen vormgeven is, maar ook het produceren van discussiemateriaal.'

De ervaring met de beroepspraktijk en de internationale prijzen die hij als student won voor ontwerpen (waaronder de Archiprix 2012, samen met Kersten), bezorgden Noordhuizen na zijn afstuderen snel een baan. 'Ik merkte in het sollicitatiegesprek dat mijn portfolio duidelijk anders was dan dat van mijn studiegenoten. Een bedrijf snapt wat je voor de Wetenschapswinkel hebt gedaan, het werk is herkenbaar en geen wetenschappelijke exercitie zoals normaal. Karres en Brands maakt ook met bewoners een plan voor een park, kijkt naar de nieuwe inrichting van een stationsgebied of naar de openbare ruimte in een krimp gemeente, en daar had ik ervaring mee en studiegenoten niet.'

Naast zijn uitvoerende werk bij Karres en Brands in stedelijk gebied, houdt Noordhuizen zich in Atelier Scope bezig met kustverdediging, klimaatverandering en wateropgaven. Hij typeert het als zijn onderzoekspoot, die balans brengt in wat hij doet. 'We proberen voor onszelf een

'Een bedrijf snapt wat je voor de Wetenschapswinkel hebt gedaan'

onze studie. Je kunt als ontwerper wel van alles bedenken, wetenschappelijk onderbouwen en beargumenteren, uiteindelijk gaat het erom of iemand er plezier aan beleeft of het mooi vindt.' De twee konden direct aan de slag bij het pleinproject in Renkum. Ze hielden interviews met bewoners en organiseerden informatie- en ontwerpavonden, knutselmiddagen en presentaties. 'Juist

opgave te formuleren en die via ons netwerk aan de man te brengen. Dat we dat nu al in onze loopbaan doen is uniek. Anderen beginnen daar pas mee als ze al veel werkervaring hebben. Door de praktijkprojecten bij de Wetenschapswinkel hadden Inge en ik die bagage al. We hadden al meer gevoel bij hoeveel inspanning en tijd iets kost, en daar plukken we nu de vruchten van.'

15

Debat-
bijeenkomsten

18

Leerstoelgroepen

'Onderzoek werkte als visitekaartje'

Onderzoek van de Wetenschapswinkel voor WoesteLand, een jongerenorganisatie die natuurwerkcampen organiseert en is gelieerd aan het IVN, zette de moederorganisatie op het spoor van Alterra.

WoesteLand organiseert al vijftig jaar activiteiten voor jongeren tussen de twaalf en dertig jaar in de natuur. Bij de voorbereidingen van de reünie ter gelegenheid van dit jubileum, viel het de organisatoren op dat oud-deelnemers met vergelijkbare verhalen kwamen over het effect van de kampen op hun latere leven. Zo waren velen vegetarisch gaan eten en bezaten ze geen auto. Om dit systematisch in kaart te brengen, en tegelijk meer te weten te komen over waarom jongeren tegenwoordig meegaan op zomerkamp, stapte WoesteLand naar de Wetenschapswinkel. De kennis over motieven en effecten vroeger en nu zou namelijk kunnen helpen bij het vinden van nieuwe deelnemers.

In het project doken onderzoekers van Alterra in het verleden en het leven van oudere deelnemers. Relatief veel WoesteLanders houden hart voor de natuur, en zijn ook later lid van natuurorganisaties. Daarmee is WoesteLand een kweekvijver voor vrijwilligers voor natuur. Enkele studenten van Wageningen University deden in het kader van het vak Academic Consultancy Training (ACT) een onderzoek naar hoe WoesteLand kan zorgen dat er meer jongeren naar de zomerkampen komen. Ze bevroegen onder meer jongeren die de laatste vijf jaar met WoesteLand op kamp waren geweest en buitenstaanders.

Het studentenonderzoek logenstrafte het idee dat jongeren in het algemeen geen belangstelling hebben voor natuur. Wel werd duidelijk dat de jongerenorganisatie weinig zichtbaar is en beperkt om zich heen kijkt. De studenten adviseerden WoesteLand onder meer verschillende kampen aan te gaan bieden, met kleinere leeftijdsgroepen te werken, en de persoonlijke en internetnetwerken van deelnemers te benutten om nieuwe mensen te interesseren.

De presentatie van de studenten op het hoofdkantoor van het IVN in Amsterdam, maakte bij de moederorganisatie op de een of andere manier wat los, zegt projectleider Bram ten Cate: 'De uitkomsten waren ook interessant voor het IVN zelf. Die ziet het vrijwilligersbestand vergrijzen, en wilde graag weten hoe meer jongeren bij de organisatie te betrekken.'

Kort daarna stapte het IVN naar Alterra met het verzoek om een onderzoek uit te voeren voor Groen Dichterbij, een campagne die ze samen met het Oranje Fonds, Buurtlink.nl en SME Advies doen, dankzij de Nationale Postcode Loterij. Groen Dichterbij ondersteunt groene buurtinitiatieven, waarin mensen gezamenlijk bezig zijn met het vergroenen van hun omgeving.

Alterra volgt nu de twaalf projecten die in 2013 financiële ondersteuning krijgen, als reguliere, betaalde onderzoeksoverdracht. 'We kijken naar wat wel en niet goed werkt in de opzet van de initiatieven en naar de sociale effecten voor de buurt en op de mensen die meedoen', vertelt onderzoeker Joke Luttkik. 'De presentatie van de Wetenschapswinkel heeft als visitekaartje gewerkt.'

271

Studenten

34

Projectleiders

5

Sciences Groups

Afgeronde projecten mei '12 t/m april '13

In deze periode zijn dertien onderzoeksprojecten van de Wetenschapswinkel afgerond. In ieder geval met een rapport. In de meeste gevallen ook met een eindpresentatie, een debat, een persbericht en vaak ook een evaluatie.

- 1. Mountainbikers op de Utrechtse Heuvelrug**
Nederlandse Toer Fiets Unie, Veenendaal (www.ntfu.nl)
- 2. Tuinenpark De Koekelt Ede**
Vereniging van Amateurs tuinders (VAT), Ede (www.vat-ed.nl)
- 3. Voedingsadvies bij HFE hemochromatose**
Hemochromatose Vereniging Nederland (HVN), Leidschendam (www.hemochromatose.nl)
- 4. Participand**
COS Gelderland, Nijmegen (www.cos gelderland.nl) en Stichting Oikos, Utrecht (www.stichting oikos.nl)
- 5. Centraal Wonen Wageningen**
Vereniging Centraal Wonen Wageningen, Wageningen (www.cw-wageningen.nl) en Landelijke Vereniging Centraal Wonen, Utrecht (www.lvcw.nl)
- 6. Optimale inrichting paardenweide**
NVVR, Nederlandse Vereniging voor Vrijetijds Ruiters, Maastricht (www.nvvr.info)
- 7. Sociale moestuin Sliedrecht**
Stichting Sociale Moestuin, Sliedrecht (www.sociale moestuin.nl)
- 8. Ruim baan voor vrouwelijk talent!**
Vrouwennetwerk Wageningse Ingenieurs (VWI), Wageningen (www.vwi-netwerk.nl)
- 9. Helmond klimaatneutraal**
ECRH (Energie Club Regio Helmond), Helmond
- 10. WoesteLand: 50 jaar natuurkampen voor jongeren**
Woesteland, landelijke jongerenwerkgroep van het IVN, vereniging voor natuur- en milieueducatie, Amsterdam (www.woesteland.nl)
- 11. Een groen spoor door Amersfoort**
Stichting Het Groene Spoor, Amersfoort (www.hetgroenespoor.nl) en Vereniging Duurzaam Soesterkwartier (www.duurzaamsoesterkwartier.nl)
- 12. Optimale voedselbenutting door het Leger des Heils**
Stichting Leger des Heils, Almere (www.legerdesheils.nl)
- 13. Sociale cohesie in Nederwetten**
Dorpsraad Nederwetten, Nederwetten (www.nederwetten.org)

Wageningen UR, Wetenschapswinkel
Postbus 9101
6700 HB Wageningen
T (-317) 48 39 08
E wetenschapswinkel@wur.nl

www.wageningenur.nl/wetenschapswinkel

Wageningen UR (University & Research centre) ondersteunt met de Wetenschapswinkel maatschappelijke organisaties. Zij kunnen bij ons terecht met onderzoeksvragen die passen binnen het werkveld van Wageningen UR. Samen met studenten, onderzoekers en maatschappelijke groepen maken wij inspirerende onderzoeksprojecten mogelijk.

Tekst en realisatie: Bureau Bint, Wageningen
Vormgeving: Identim, Wageningen
Fotografie: Hans Sas (Kloosterburen) en Laurens de Waard (Sliedrecht)

Sieraad voor Sliedrecht

Enkele Sliedrechtse die een moestuin wilden beginnen waar mensen elkaar kunnen ontmoeten, kregen van de Wetenschapswinkel Wageningen hulp bij het formuleren van de korte- en langetermijnvisie en inrichting. De gemeente regelde voor de Sociale Moestuin een plek in de groene long van Sliedrecht. Onder de afnemers zitten nu een restaurant, de voedselbank en een zorgcentrum. Wethouder Ad de Waard: 'Zo'n breed gedragen burgerinitiatief als dit ondersteunen wij graag. Het Wetenschapswinkelonderzoek heeft de tuin absoluut wat extra's meegegeven. Hij is mooier en educatief geworden, en een sieraad voor het dorp. Ik heb er alle vertrouwen in dat het ook met de gewenste samenwerkingsverbanden goed gaat komen.'

